

filozofija (Nikola Vitov Gučetić, *Dello stato delle repubbliche, Dialogo d'amore, Dialogo della bellezza*; Miho Monaldi, *Dell'averere et della metafisica*; isti, *Irene, overo della bellezza*), povijest (Ludovik Crijević Tuberon, *De Turcarum origine*). Marom autorice kataloga najviše zastupljeni autori približeni su nam kroz kratke biografije, koje se nadovezuju na prikaze njihovih djela.

Pri opisivanju navedenih naslova našlo se mjesto i za ranije objavljene kataloge dubrovačkih knjižničara, među kojima se, uz kratke napomene o opisima nekih inkunabula u knjižnici Dominikanskog samostana iz pera Koste Vojnovića, izdvaja ime Mata Bete. Budući da je proteklo petnaestak godina otkako je objavljen katalog pod naslovom *Rukopisi Znanstvene knjižnice Dubrovnik*, možemo se nadati da će ovaj katalog rijetkosti iz knjižnice HAZU u Zagrebu potaknuti nastavak rada i na drevnom knjižnom blagu pohranjenome u našoj blizini.

Relja Seferović

Antica Menac i Mira Menac-Mihalić, *Frazeologija splitskog govora s rječnicima*. Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, 2011, 364 str.

Posljednjih desetljeća posvećuje se, u svijetu i kod nas, sve veća pozornost frazeologiji kao dijelu jezikoslovlja koji se bavi frazemima (frazeologizmima), odnosno stalnim svezama riječi u kojima je jedna ili više sastavnica izgubila svoje osnovno značenje.

Hrvatska frazeologija kao samostalna disciplina počinje se razvijati vrlo brzo. Tome u prilog govore frazeološki radovi Antice Menac, Josipa Matešića, Aleksandra Paunova, koji svoje radove objavljuju u sedamdesetim godinama prošloga stoljeća, ili pak radovi Josipa Jerneja i Milana Mogaša, čija se istraživanja vežu za osamdesete godine prošloga stoljeća. Interes za hrvatsku dijalektologiju ni danas ne jenjava. Istraživanja dijalektne frazeologije u posljednjih su dvanaest godina obuhvatila pojedine mjesne govore. Tako je npr. Jela Maresić proučavala frazeologiju Podravske Sesveta, Marija Turk frazeologiju krčkih govora, Antica Menac i Mira Menac-Mihalić frazeologiju južnih čakavskih govora, Sanja Bogović frazeologiju grobničkih govora i mjesnoga govora Drage, Sanja Vulić frazeme u sklopu čakavskih poslovice...

Hrvatska dijalektna frazeologija dobila je 2011. godine vrlo vrijedno djelo. Riječ je o knjizi akademkinje Antice Menac i Mire Menac-Mihalić *Frazeologija splitskoga govora s rječnicima*, objavljenoj u izdanju Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje.

Zanimanje autorica usmjereno je na cjelokupnu dijalektološku problematiku, u ovom slučaju na dijalektnu frazeologiju. Ova je knjiga samo jedna u nizu u zamišljenome projektu o dijalektnoj frazeologiji hrvatskih narječja. Naime, 2005. godine izlazi *Frazeologija novoštokavskih ikavskih govora u Hrvatskoj* Mire Menac-Mihalić, a 2008. *Frazeologija križevačkopodravske kajkavske govora s rječnicima* Antice Menac i Mire Menac-Mihalić. U uvodnim poglavljima rječnika Mira Menac-Mihalić i Antica Menac između ostalog

donose fonetsko-fonološke karakteristike splitskoga govora. Posebno govore o frazemima, njihovoj strukturi, značenju, podrijetlu, onome što se, osim u obrađenoj frazeologiji, nalazi i u drugim sustavima, te o onome što je karakteristično za grupu govora ili o lokalizmima karakterističnima samo za splitski govor.

Kad govore o podrijetlu frazema, ističu da je splitska frazeologija najvećim dijelom nacionalna, hrvatska, jer je nastala u hrvatskome jeziku, a nalazi se i u hrvatskim podsustavima i sustavima, kao i u hrvatskom standardnom jeziku. Izdvojit će se samo neki nacionalni frazemi, i to oni koji pripadaju Splitu (eventualno bližoj okolini): *di si bija kad je grmilo* 'morao si to učiniti u pravo vrijeme', *držat koga ka cvit u pitaru* 'biti jako pažljiv prema kome, brižno uzgajati, njegovati koga', *grijota Božja* 'velika, neprežaljena šteta'... Osim nacionalne frazeologije koja prevladava u splitskom govoru, zabilježeno je i nekoliko primjera tzv. posuđene frazeologije. Autorice donose i nekoliko frazema preuzetih iz drugih jezika, tzv. frazeoloških posuđenica: npr. iz venecijanskoga dijalekta: *stat atento* 'pažljivo slušati', *kola fjaka* 'sporo, lijeno'; iz njemačkoga: *ajn-cvaj* 'začas, brzo, na brzinu', *cimer fraj* 'iznajmljivanje soba'; iz engleskoga: *ol rajt* 'u redu'... Za mnoge je frazeme teško odrediti podrijetlo, jer ih se može naći u više jezika i u svakom se od njih upotrebljavaju podjednako. Navodi se jedan tzv. frazeološki europeizam koji se može čuti u splitskom govoru, ali se može čuti i u drugim slavenskim jezicima: *ka pas i mačka* 'ne podnosi se'.

Rječnik frazema osnovni je dio knjige *Frazeologija splitskoga govora s rječnicima* koji obuhvaća više od 3.000 splitskih frazema i više tisuća rečenica primjera, razvrstanih uz nadnatuknicu po formalnom principu. Sam rječnik ima 143 stranice. Skupljena građa metodološki je vrlo korektno leksikografski obrađena po poznatim kriterijima frazeološke obrade. Naime, kada se govori o metodologiji uvrštavanja frazema u rječnik, postoji dvojba između izbora dvaju kriterija: semantičkog i formalnog ili pak kombinacije obaju. Autorice su se u obradi svojih frazema odlučile za formalni pristup, odnosno kriterij po kojem se frazemi koji sadrže imenice unose u

rječnik u sklopu leksikografskog članka prve imenice (ako nema imenice, traži se glagol ili pridjev...) bez obzira na značenje cjelovitoga leksema. Tako je u navedenom rječniku pod nadnatuknicom **GLAVA** naveden popis od 40-ak frazema: npr. frazemi s glagolskim značenjem: *izgubit glavu* 'poginuti', *mislit svojon glavon* 'zaključivati', *zavrtit glavon komu* 'zavesti koga'; frazemi s pridjevskim značenjem: *čuknut u glavu* 'luckast, šašav', *lud u glavu* 'lud, blesav'; s priložnim značenjem: *uvr glave* 'dosta i previše'...

Znatnu vrijednost rječniku daje i to što autorice, nakon navođenja frazema i njegova značenja, donose i potvrdu frazema u govoru. Primjeri su naglašeni, što također pridonosi značenju djela. Tako se npr. uz gore navedenu nadnatuknicu **GLAVA** i frazem *čuknut u glavu* sa značenjem 'luckast, šašav', nalazi i potvrda toga frazema u govoru: *Ne vjruj mu ni rčiči, čuknut je u glavu*, ili pak uz frazem *tvrđa je glava od stine komu* sa značenjem 'tvrdoglav je tko' stoji potvrda: *Tvrđa ti je glava o(d) stinē*. Da bi pojasnile ogledne primjere splitskoga govora, autorice već u uvodnom dijelu kratko daju osvrt na naglaske. Inventar jedinica u splitskom govoru je sljedeći: kratki silazni naglasak (ä), dugi silazni naglasak (â), akut (ã), dugi uzlazni naglasak (á), kratki uzlazni naglasak (à) i zanaglasna duljina (ã). U tijeku je pomak siline, tj. regresivan pomak kratkog silaznog i dugog silaznog naglasaka. Taj pomak nije potpun, pa se dio siline još uvijek zadržava i na starim mjestima. Prema tome, javljaju se primjeri s dvostrukim naglaskom, odnosno pojavom kratkog uzlaznog naglasaka na novim pozicijama i kratkog silaznog naglasaka na starim pozicijama: *govòrit, nēmīlost*... te primjeri s kratkim uzlaznim naglaskom na novim pozicijama i dugim silaznim naglaskom na starim pozicijama: *parlāntīna, šugāmān*...; zatim primjeri s pojavom dugog uzlaznog naglasaka na novim pozicijama i kratkog silaznog naglasaka na starim pozicijama: *izazívāt*... te primjeri s dugim uzlaznim naglaskom na novim pozicijama i dugim silaznim naglaskom na starim pozicijama: *izglédā* (3. l. jd. prezenta)...

Osim *Rječnika frazema*, knjiga sadrži još tri rječnika. *Rječnik istoznačnih i bliskoznačnih frazema*, prvi od ta tri rječnika, pod istom ključnom

riječu donosi istoznačne i bliskoznačne frazeme sa značenjskim kazalom. Na lijevoj strani donose se značenja, a uz svako značenje nalaze se svi frazemi koji pokrivaju to značenje. Za nadnatuknicu je uzeta riječ koja najbliže označuje značenje frazema. Zatim slijede frazemi istog značenja. Navode se primjeri takve obrade: npr. pod nadnatuknicom **BIJEL** stoje dva značenja: prvo: 'biti jako bijel, blijed' s frazomom *bil (blid) ka lancun*; drugo značenje 'potpuno bijel, sasvim čist' s frazomom *bil ka snig*; nadnatuknica **GLUP** ima više značenja: npr. 'biti glup' s frazomom *jemat kokošji mozak, jemat slamu u glavu, mozak je ka u kokoši komu*, 'biti glupa' s frazomom *bit prava koza*, 'biti vrlo glupa' s frazomom *bit gora (glupja) od guske, bit prava guska...*

Izrađena su i dva mala razlikovna rječnika: *Splitsko - standardnohrvatski rječnik manje poznatih riječi potvrđenih u Rječniku frazema* i *Standardnohrvatsko - splitski rječnik manje poznatih riječi potvrđenih u Rječniku frazema*. Oba rječnika na 10-ak stranica donose manje poznate ili čak nepoznate riječi *spliskoga* govora: prvi s primjerima na lijevoj strani: npr. *botûnâda* 'prigovor, zlobna aluzija', *bûja* 'buha', *pârac* 'par, vršnjak', *škûrîca* 'mrak, mračno mjesto'...; drugi s primjerima na desnoj strani: npr. 'prigovor' *botûnâda*, 'buha' *bûja*, 'par' *pârac*, 'mrak' *škûrîca*...

Na kraju navedene opsežne građe frazema nalazi se bogati popis bibliografskih jedinica. Slikovni prilozi na početku svake cjeline lijepo su uklopljeni u samu građu knjige.

Rječnik je nastao kao rezultat suradnje autorica s nekoliko generacija Splićana: prije svega sa studentima kroatistike na Katedri za hrvatsku dijalektologiju Filozofskoga fakulteta u Zagrebu koji su prikupljali noviji splitski govor i sa starijim, tzv. *fetivim* Splićanima. Rječnik Antice Menac i Mire Menac-Mihalić vrijedan je doprinos hrvatskoj frazeologiji, ali i hrvatskoj dijalektologiji u cjelini.

Marijana Tomelić Ćurlin

Miroslav Bertoša, *Doba nasilja, doba straha. Vojnici-pljačkaši, seljaci-razbojnici i doseljenici-nasilnici u Istri XVII. i XVIII. stoljeća*. Zagreb: Durieux, 2011, 549 str.

Pristojnost bi tražila da autor prikaza ostane posve u sjeni kako bi svjetlo bilo uprto na onoga o čijoj je knjizi riječ. Međutim, pišući o novoj Bertošinoj knjizi *Doba nasilja, doba straha* ne mogu se toga držati zato što ona glavnom obuhvaća tekst knjiga *Jedna zemlja, jedan rat: Istra 1615/1618. i Zlikovci i prognanici: Socijalno razbojništvo u Istri u XVII. i XVIII. stoljeću* koje su, objavljene u osamdesetim godinama prošlog stoljeća, mojoj generaciji bile kultne knjige. Čak smo ih i mi, koji nismo studirali povijest i koji s Istrom nismo bili zavičajno vezani, kupovali, čitali i voljeli. Pokušavajući se prisjetiti koja je druga povijesna knjiga imala takvog odjeka u našim krugovima u to vrijeme, pali su mi na pamet jedino *Daleko zrcalo: zlosretno XIV. stoljeće* Barbare Tuchman u sjajnom prijevodu Mate Marasa i *Mladi Krleža i njegovi kritičari* Stanka Lasića. U Bertošinih knjigama, ovima i drugima, bio nam je privlačan znanstveni eros i silna, ali nenaglašena erudicija; dali smo se očarati autorovim stilom i povjerovali da se i mi, rođeni također uz neku granicu svjetova i kultura - ne toliko krvavu, ali svejedno nikad sigurnu - možemo, ovakvim prinosima, takmičiti s najboljima. Ukratko, Bertošine su knjige imale za nas seminalno i formativno značenje.

U godinama koje su uslijedile i sama sam se profesionalno približila nekim temama koje je tako majstorski razmatrao Bertoša. Istražujući kriminalitet i kaznenu represiju na području Dubrovačke Republike, suočila sam se s determinantom nemirnog pograničnog pojasa i svega što donosi život s vječitim strahom u grudima i oružjem u ruci, a uskoro nas je i knjiga Vesne Miović *Na razmeđu* temeljito upozнала s razbojništvom uz dubrovačko-osmansku granicu. Za Bertošinih *Razbojnicima i prognanicima* redovito sam posezala, pa i usvajala neke autorove ingeniozne termine (na pr. o 'homeopatskom' pristupu vlasti koje nude oprost zločincima ako uhite još veće razbojnike).